

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.13>

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Хріщева О.Г.,
доктор філософії з права,
кафедра цивільно-правових дисциплін,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: 0009-0001-1365-8819
e-mail: Neykova@i.ua

Хріщева О.Г. Сучасний стан, проблеми та перспективи залучення молоді до аграрного сектору економіки України з урахуванням європейського досвіду.

Молодь здатна забезпечити агроекологічне майбутнє держави, сприяти забезпеченню сталого розвитку сільських територій. Саме тому у статті проведено дослідження сучасного стану залучення молоді до аграрного сектору економіки України. Окреслено проблеми, які гальмують залучення молоді до агросфери. Встановлено, що в Україні тривалий час спостерігається негативна тенденція – рівень залучення молоді до аграрного сектору національної економіки є незначним, що зокрема зумовлюється наявністю труднощів із доступом молоді до землі, низьким рівнем знань молоді про аграрну галузь, недосконалістю державної аграрної та молодіжної політики, недостатністю державної підтримки молоді, незначною кількістю програм та ініціатив, спрямованих на залучення молоді до активної участі у аграрному секторі, тощо. В умовах євроінтеграції важливо досліджувати *європейський досвід* стимулювання молоді до розвитку в сільському господарстві. Так, визначено, що на відміну від українських реалій, країни Європейського Союзу, де також існують фактори, що гальмують участь молоді у сільськогосподарській галузі, приділяють значну увагу впровадженню різнопрофільних програм підтримки молодого покоління, зокрема в контексті стимулювання залучення молоді до аграрного сектору. У статті підкреслюється, що в ЄС важливу роль у стимулюванні молодого покоління до діяльності в аграрному секторі відіграє Спільна аграрна політика. Особливо актуальними та цінними є положення Регламенту ЄС 2021/2115, присвячені підтримці молодих фермерів. Розглянуто окремі приклади програм підтримки молодих аграріїв, що впроваджені у країнах ЄС. Підкреслено, що в Україні спостерігається недостатня синергія національної молодіжної та аграрної політики, нормативна база молодіжної сфери неповноцінно орієнтована на забезпечення розвитку молоді в агросекторі. У цьому контексті запропоновано внести зміни до Закону України «Про основні засади молодіжної політики». З урахуванням європейського досвіду у статті визначено низку перспективних заходів, які у подальшому можуть сприяти залученню молоді до аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: сільське господарство, фермер, аграрний сектор, аграрна політика, Спільна аграрна політика ЄС, молодіжна політика, молодь, доступ до землі, сталий розвиток, державна підтримка, євроінтеграція.

Khrishcheva O.G. The current state, problems and prospects of youth engagement in the agricultural sector of the Ukrainian economy, considering the European experience.

Youth is able to ensure the agroecological future of the state, to contribute to ensuring the sustainable development of rural areas. That is why the article conducted a study of the current state of youth engagement in the agricultural sector of the Ukrainian economy. The problems that inhibit the involvement of youth in the agricultural sphere are outlined. It has been established that a negative tendency has been observed in Ukraine for a long time – the level of youth engagement in the agricultural sector of the national economy is insignificant, which is caused in particular by the presence of difficulties with young people's access to land, the low level of young people's

knowledge about the agricultural sector, the imperfection of the state agricultural and youth policy, the lack of state support for young people, the small number of programs and initiatives aimed at involving young people in active participation in the agricultural sector, etc. In the conditions of European integration, it is important to study the European experience of stimulating young people to develop in agriculture. Thus, it is determined that, unlike the Ukrainian realities, countries of the European Union, where there are also factors that inhibit the participation of young people in the agricultural sector, pay significant attention to the implementation of multi-profile programs to support the young generation, in particular in the context of stimulating the youth engagement in the agricultural sector. The article emphasizes that in the EU the Common Agricultural Policy plays an important role in stimulating the young generation to work in the agricultural sector. The provisions of Regulation (EU) 2021/2115, dedicated to supporting young farmers, are especially relevant and valuable. Selected examples of support programs for young farmers, implemented in the countries of the EU, are considered. It is emphasized that in Ukraine there is insufficient synergy between national youth and agricultural policies, the regulatory framework of the youth sphere is incompletely focused on ensuring the development of youth in the agricultural sector. In this context, it is proposed to amend the Law of Ukraine «On the Main Principles of Youth Policy». Considering the European experience, the article defines a number of perspective measures that may further contribute to the youth engagement in the national agricultural sector.

Key words: agriculture, farmer, agricultural sector, agrarian policy, EU's Common Agricultural Policy, youth policy, youth, access to land, sustainable development, state support, European integration.

Постановка проблеми. Україна має потужний аграрний потенціал. Тривалий час аграрному сектору, важливому компоненту забезпечення продовольчої безпеки та драйверу розвитку, належить особливо важливе місце в економіці нашої держави. Варто відзначити, що «у 2025 році Україна входить до п'ятірки найбільших експортерів аграрної продукції» [1].

При цьому, незважаючи на роль сільського господарства, розвиток національного аграрного сектору не є сталим та збалансованим, існує значна кількість чинників, які вкрай негативно позначаються на його стані та блокують можливість повноцінної реалізації сільськогосподарського потенціалу України, серед яких, зокрема, воєнні дії, дефіцит електроенергії, кліматичні зміни тощо.

Національним інститутом стратегічних досліджень також відзначається, що у 2025 році суттєвими проблемами для аграрного сектору є *«поглиблення проблеми дефіциту трудових ресурсів у сільськогосподарському виробництві, утрата частини земельних ресурсів та погіршення їхнього якісного стану й руйнування виробничого потенціалу...»* [2].

Втім, серед іншого, на нашу думку, станом на сьогодні вкрай актуальною є проблема незначного рівня залучення молоді до аграрного сектору національної економіки, яка потребує якомога скорішого вирішення, задля забезпечення у подальшому ефективного, стійкого, інноваційного, високотехнологічного сільського господарства в Україні.

Варто відзначити, що країни ЄС також стикаються з проблемою залучення молоді до сільськогосподарства, водночас вони приділяють значну увагу державній підтримці молодих фермерів, особливо в контексті Спільної аграрної політики ЄС.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану та проблем залучення молоді до аграрного сектору економіки України, а також визначенні перспектив залучення молодого покоління до агросфери з урахуванням позитивного європейського досвіду стимулювання молоді до розвитку в сільському господарстві.

Стан дослідження. Проблемі незначного рівня залучення молоді до аграрного сектору економіки України, на жаль, приділяється недостатня увага як з боку органів державної та місцевої влади, так і з боку представників наукової спільноти. Деяким питанням участі молоді в агросфері присвячені наукові доробки вчених-економістів. Так, Карнаушенко А., Петренко В., Танклевська В. та інші аналізували перспективи молодіжного аграрного підприємництва в Україні, Корінець Р., Рибак Я. досліджували оцінку перспектив залучення молоді до сільськогосподарської обслуговуючої кооперації тощо. В аграрно-правовій науці сучасний стан, проблемні аспекти та перспективи залучення молоді до розвитку національного аграрного сектору із урахуванням європейського досвіду майже не досліджувалися. Тому обрана тема дослідження потребує додаткового та поглибленого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» молоддю визнаються «особи віком від 14 до 35 років» [3]. Молодь розглядається як «стратегічний ресурс, без якого неможливе відновлення України» [4], водночас це соціально-вразлива категорія населення, яка вкрай потребує всебічної державної підтримки: фінансової, освітньої, інформаційно-консультаційної тощо.

На жаль, тривалий час спостерігається негативна тенденція – рівень залучення молоді до аграрного сектору економіки України є незначним, що, на наш погляд, зокрема зумовлюється наявністю труднощів із доступом молоді до землі, низьким рівнем *знань* молоді про аграрну галузь, недосконалістю державної аграрної та молодіжної політики, недостатністю державної підтримки молоді, незначною кількістю програм та ініціатив, спрямованих на залучення молоді до активної участі у аграрному секторі.

У контексті участі молоді у кооперативних процесах нами раніше зазначалось, що «...недостатній рівень державної підтримки, недостатня увага до впровадження програм, проєктів, які б стимулювали та мотивували молодь стати частиною кооперативного руху, обумовлює слабке залучення молоді до кооперативного сектора економіки України, що є однією з причин, які на сучасному етапі обумовлюють стримування розвитку сільськогосподарської кооперації» [5, с. 146]. Окреслена негативна тенденція притаманна також і для інших форм господарювання на селі.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН підкреслює, що «представники сільської молоді, які займаються сільським господарством, стикаються з труднощами в отриманні доступу до: 1) знань, інформації та освіти; 2) землі; 3) фінансування; 4) гідної роботи, зокрема робочих місць, які сприяють збереженню або відновленню якості навколишнього середовища; 5) ринків; а також 6) участі у політичному діалозі та сільських організаціях» [6].

Аграрний сектор економіки України потребує молодих спеціалістів, оскільки молодь є рушієм позитивних змін. Молодь здатна забезпечити агроекологічне майбутнє держави, сприяти забезпеченню сталого розвитку сільських територій шляхом пошуку нових стратегічних напрямів та рішень в аграрній та екологічній сферах, реалізації нових інструментів, механізмів зміцнення продовольчої та екологічної безпеки, впровадження інновацій у сільське господарство тощо.

Кроки до досягнення сталої участі української молоді в аграрному секторі є вкрай повільними.

У 2021 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання діяльності фермерських господарств» оновлено статтю 9 Закону України «Про фермерське господарство», присвячену наданню допомоги фермерським господарствам.

Так, «фермерському господарству, голова якого має вік до 35 років (включно), надається грошова допомога за рахунок коштів державного бюджету в розмірі та порядку, що затверджуються Кабінетом Міністрів України» [7].

Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року визначає, що «пріоритет має надаватися створенню робочих місць, особливо для жінок і молоді» [8].

Нещодавно було створено Молодіжну раду при Міністерстві аграрної політики та продовольства України, завдяки якій «молодь зможе долучитися до напрацювання державних політик, зокрема у сферах молодого фермерства, агродипломатії, цифровізації та агроосвіти» [9].

Втім, Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 року № 903 Міністерство аграрної політики та продовольства ліквідовано, його функції покладено на новостворене Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.

Існують окремі регіональні та місцеві програми підтримки молодих фермерів.

Однак, на жаль, окреслені заходи *тільки фрагментарно* забезпечують залученість *молоді* до агросектору.

При цьому, варто відзначити, що проблема залучення молоді до агросфери притаманна не тільки Україні, але і зарубіжним державам.

За даними Європейської комісії, «фермери віком до 40 років керують лише 12% усіх фермерських господарств у Європейському Союзі (ЄС), з яких жінки-молоді фермери становлять лише 3%. Частка фермерів у віковій групі 25-44 роки знизилася з 23% у 2010 році до 19% у 2020 році» [10]. Окреслена статистика свідчить про потребу у підвищенні мотивації молоді ставати активними учасниками агрогалузі.

Втім, на відміну від українських реалій, країни Європейського Союзу, де також існують фактори, що гальмують участь молоді у сільськогосподарській галузі, приділяють значну увагу впрова-

дженню різнопрофільних програм підтримки молодого покоління, зокрема в контексті стимулювання залучення молоді до аграрного сектору.

В умовах євроінтеграції важливо досліджувати *європейський досвід* стимулювання молоді до розвитку в сільському господарстві.

Відзначимо, що «ЄС прагне підтримувати молодь через цільове фінансування, можливості навчання та ініціативи, що заохочують інновації та оновлення поколінь» [10].

Країни ЄС активно виносять питання оновлення поколінь у сільському господарстві на порядок денний.

Під час засідань Ради ЄС з питань сільського господарства та рибальства (AGRIFISH), яка «ухвалює законодавство в низці сфер, що стосуються виробництва продуктів харчування, розвитку сільських територій та управління рибальством» [11], неодноразово акцентується увага на ролі молоді для подальшого розвитку сільських територій та недопущення занепаду сільського господарства в Європейському Союзі.

Так, Чеслав Секерський, міністр сільського господарства та розвитку села Польщі, підкреслив, що «оновлення поколінь у європейському сільському господарстві – це не лише необхідність, а й поворотний момент, від якого залежить майбутнє сільських районів. У руках молоді лежить не лише наступність, але й енергія, бачення та потенціал для перетворення сільського господарства» [12].

19 лютого 2025 року під час спільної прес-конференції щодо бачення сільського господарства та продовольства Крістоф Гансен, Комісар ЄС з питань сільського господарства, підкреслив необхідність «...усунути бар'єри для оновлення поколінь, такі як доступ фермерів до землі, капіталу та навичок» [10].

Важливу роль у стимулюванні молодого покоління до діяльності в аграрному секторі відіграє Спільна аграрна політика, яка діє у ЄС та визначає ключові аспекти аграрного законодавства ЄС. Так, можна виділити два ключових регламенти ЄС, якими регулюються правила САП на 2023-2027 програмні роки: Регламент ЄС 2021/2116 щодо фінансування, управління та моніторингу САП та Регламент ЄС 2021/2115, що встановлює правила підтримки національних стратегічних планів САП.

Регламент 2021/2115 фокусується на подальшому покращенні сталого розвитку сільського господарства, продовольчої галузі та сільських територій, сприянні розвитку стійкого сільсько-господарського сектору, забезпечуючи довгострокову продовольчу безпеку, сприянні гендерній рівності, у тому числі участі жінок у сільському господарстві, підтримці та посиленні охорони довкілля тощо. Особливо актуальними та цінними є положення Регламенту ЄС 2021/2115, присвячені підтримці молодих фермерів.

«Країни-члени зобов'язуються включити норми щодо підтримки молодих фермерів до своїх національних стратегічних планів САП в обов'язковому порядку» [13, с. 10].

Крістоф Гансен підкреслив, що «стратегічні плани САП виділяють 8,5 млрд на підтримку молодих фермерів, включаючи допомогу в доходах та інвестиціях. А до 2027 року 377 000 молодих фермерів мають стати головами фермерських господарств завдяки цій допомозі» [12].

Розглянемо окремі приклади програм підтримки молодих аграріїв, що впроваджені у країнах Європейського Союзу.

Так, у Польщі діє підтримка для молодих аграріїв, яка «...спрямовується молодим (до 40 років) людям, які тільки почали працювати у сільському господарстві, або тим, які вже мають нещодавно започатковану (до 5 років) власну невеличку аграрну справу» [14].

У 2025 році в рамках програми «Бонус для молодого фермера» Агентство з реструктуризації та модернізації сільського господарства Польщі (ARiMR) «запланувало загальну суму субсидії у розмірі 810,81 млн злотих» [15].

У Франції функціонує Агентство з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій, яке серед іншого займається підтримкою молодих фермерів.

Відзначимо, що «доступ до землі є ключовою частиною бачення ЄС щодо сільського господарства...» [16].

Нещодавно Анні Женевар, Міністр сільського господарства Франції, «анонсувала створення фонду в розмірі 40 мільйонів євро, щоб допомогти молодим фермерам отримати доступ до сільськогосподарських угідь» [16].

У 2024 році в Італії прийнято закон №36, який «сприяє молодіжному підприємництву в сільськогосподарському секторі» [17].

Законом передбачається пільговий податковий режим для початкового створення молодіжних сільськогосподарських підприємств. Створюється фонд підтримки, який «...співфінансуватиме програми розвитку, запропоновані регіональними органами влади по всій країні, включаючи придбання сільськогосподарських угідь та сільськогосподарської техніки. ... закон зменшує юридичні та бюрократичні витрати, пов'язані з купівлею землі, на 50 відсотків» [18] тощо.

Активна підтримка передбачена для молодих фермерів у Австрії. Так, «...молоді люди отримують цільову додаткову підтримку протягом перших 5 років, щоб допомогти їм у період адаптації. ... загалом 2,1% від ліміту прямих платежів призначено на цю підтримку, тобто близько 14,2 млн євро на рік. Подальша підтримка доступна в рамках другого рівня» [19].

Вищезазначене свідчить про приділення ЄС на сучасному етапі особливої уваги створенню гідних умов для всебічного розвитку молоді в агросфері, що має стати стимулом до активної реалізації в Україні заходів, які сприятимуть залученню молоді до аграрного сектору національної економіки.

На наше переконання, молодь формує майбутнє світу, тому у подальшому буде неможливо сформувати успішний та дієвий аграрний сектор без належного залучення у сільськогосподарські процеси молоді.

На жаль, в Україні спостерігається недостатня синергія національної молодіжної та аграрної політики. Нормативна база молодіжної сфери неповноцінно орієнтована на забезпечення розвитку молоді в агросекторі.

Національна молодіжна стратегія до 2030 року, затверджена Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021, не орієнтована на промоцію залучення молоді до агросектору. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» не окреслює особливості підтримки молоді в аграрній сфері.

Ми пропонуємо доповнити ч 3. ст. 3 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» пунктом 12 та закріпити, що «держава у визначеному законом порядку сприяє створенню умов для залучення молоді в аграрний сектор економіки України», таким чином підкресливши важливу роль молоді для сталого розвитку агросектору, а також готовність держави усіляко підтримувати молоде покоління в аграрній сфері.

Ми вважаємо, що в умовах євроінтеграції необхідно приділяти значну увагу питанню розвитку молодіжного аграрно-екологічного руху в Україні, проводити системну роботу із популяризації аграрної освіти серед молоді на місцевому, регіональному, державному рівнях, проводити інформаційно-роз'яснювальні кампанії задля підвищення рівня обізнаності молоді щодо роботи агросектору, діяльності кооперативних організацій, фермерських господарств тощо, переваг залученості до національного аграрного сектору, ролі молоді для його подальшого розвитку, створювати центри молодих аграріїв, вдосконалювати нормативну базу молодіжної сфери з урахуванням аграрних аспектів, займатись розробкою ефективних державних програм підтримки, надавати молоді безоплатну кваліфіковану допомогу в отриманні досвіду, знань у агросфері через коучинг, менторство, вебінари, семінари, навчальні курси тощо, що сприятиме підвищенню рівня освіти в Україні, надавати реальну державну фінансову підтримку молодим аграріям тощо.

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що Україна має потужний аграрний потенціал, втім, у майбутньому буде неможливо сформувати успішний та дієвий аграрний сектор національної економіки без належного залучення у сільськогосподарські процеси молоді. Тривалий час спостерігається негативна тенденція – рівень залучення молоді до аграрного сектору є незначним, що зокрема зумовлюється наявністю труднощів із доступом молоді до землі, низьким рівнем знань молоді про аграрну галузь, недосконалістю державної аграрної та молодіжної політики, недостатністю державної підтримки молоді, незначною кількістю програм та ініціатив, спрямованих на залучення молоді до активної участі у аграрному секторі. В Україні спостерігається недостатня синергія національної молодіжної та аграрної політики, нормативна база молодіжної сфери неповноцінно орієнтована на забезпечення розвитку молоді в агросекторі. Визначено, що на відміну від українських реалій, країни Європейського Союзу, де також існують фактори, що гальмують участь молоді у сільськогосподарській галузі, приділяють значну увагу впровадженню різнопрофільних програм підтримки молодого покоління, зокрема в контексті стимулювання залучення молоді до аграрного сектору. У ЄС важливу роль у стимулюванні молодого покоління до діяльності в аграрному секторі відіграє Спільна аграрна політика,

особливо актуальними та цінними є положення Регламенту ЄС 2021/2115, присвячені підтримці молодих фермерів. У статті запропоновано внести зміни до Закону України «Про основні засади молодіжної політики», таким чином підкресливши важливу роль молоді для сталого розвитку агросектору, а також готовність держави усіляко підтримувати молоде покоління в аграрній сфері. З урахуванням європейського досвіду визначено низку перспективних заходів, які у подальшому можуть сприяти залученню молоді до аграрного сектору економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аграрний прорив України: хто годує світ у 2025 році. URL: <https://fbc.biz.ua/news/statti/agrarnij-proriv-ukrayini-hto-goduye-svit-u-2025-rotsi/> (дата звернення: 17.07.2025).
2. Русан В., Жураковська Л. Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної аграрної політики на 2025 рік. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vyklyky-dlya-aharnoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya> (дата звернення: 17.07.2025).
3. Про основні засади молодіжної політики: Закон України № 1414-IX від 27.04.2021 зі змінами від 05.06.2025. *Законодавство України: інформаційно-пошукова система* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 17.07.2025).
4. Молодь – це стратегічний ресурс, без якого неможливе відновлення України. URL: <https://mms.gov.ua/news/molod-tse-stratehichnyi-resurs-bez-iakoho-nemozhlyve-vidnovlennia-ukrainy> (дата звернення: 17.07.2025).
5. Хріщева О.Г. Законодавче забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: сучасний стан та перспективи: дис. ... д-ра філософії: 081 Право / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Одеса, 2024, 228 с.
6. Global Forum on Food Security and Nutrition (FSN Forum). URL: <https://www.fao.org/fsnforum/consultation/youth-feeding-future-addressing-challenges-faced-rural-youth-aged-15-17-preparing-and> (дата звернення: 17.07.2025).
7. Про фермерське господарство: Закон України № 973-IV від 19.06.2003 зі змінами від 10.10.2024. *Законодавство України: інформаційно-пошукова система* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення: 17.07.2025).
8. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#n12> (дата звернення: 17.07.2025).
9. Мінагрополітики створює Молодіжну раду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minahropolityky-stvoriue-molodizhnu-radu> (дата звернення: 21.07.2025).
10. Young people in agriculture and rural areas. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/overview-vision-agriculture-food/young-people-agriculture-and-rural-areas_en (дата звернення: 21.07.2025).
11. Agriculture and Fisheries Council configuration (AGRIFISH). URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/configurations/agrifish> (дата звернення: 17.07.2025).
12. On generational renewal in agriculture – discussions at informal meeting of agriculture ministers. URL: <https://www.gov.pl/web/agriculture/on-generational-renewal-in-agriculture---discussions-at-informal-meeting-of-agriculture-ministers> (дата звернення: 17.07.2025).
13. Старікова Л. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції (план наближення політик і гармонізації законодавства). Агрополітичний звіт. Німецько-український агрополітичний діалог. 2023. 37 с.
14. Бленда Н., Чернега І., Коротеєв М. Діяльність фермерських господарств у формуванні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції та визначення стратегічних перспектив їх розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44>.
15. Kup maszynę rolniczą w ramach premii dla młodych rolników w 2025 roku. URL: <https://www.wrp.pl/kup-maszynę-rolnicza-w-ramach-premii-dla-młodych-rolników-w-2025-roku> (дата звернення: 17.07.2025).

16. France boosts efforts to help young farmers access land, as speculation looms. URL: <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/france-boosts-efforts-to-help-young-farmers-access-land-as-speculation-looms> (дата звернення: 17.07.2025).
17. Youth entrepreneurship in the agricultural sector. URL: <https://temi.camera.it/leg19/temi/imprenditoria-giovanile-in-agricoltura.html> (дата звернення: 17.07.2025).
18. New Law in Italy Incentivizes Young People to Become Farmers. URL: <https://www.oliveoiltimes.com/business/europe/new-law-in-italy-incentivizes-young-people-to-become-farmers/129607> (дата звернення: 17.07.2025).
19. Support for young farmers. URL: <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/agriculture/common-agricultural-policy-and-subsidies/national-strategic-plan-2023-2027/support-for-young-farmers.html> (дата звернення: 17.07.2025).